

Letsch Endre

NYELVI EKVIVALENCIA, POLISZÉMIA A (POLGÁRI) JOGI NYELVBEN

Még mielőtt megindokolnám a címben föltüntetett két jelenség, illetőleg jogi nyelvi vizsgálati kritérium párosításának okát, megjegyzem, hogy bár munkáim jelentős hányadát az idegen szavak indokolatlan használata kiküszöbölésének szenteltem — jómagamnak sem sikerült teljesen megszabadulnom tőlük. Azt a nézetet is több ízben megbíráltam, mely szerint a tudományos nyelvi jegyeket az idegen műszók domborítják ki. Az elmondottakat enyhítendő, hamarjában megadjuk az ekvivalencia és poliszémia szakszók valamivel kevésbé szakjellegűt, de alkalmazható megfelelőit (ekvivalenseit): ekvivalencia — megfelelés; poliszémia — többértelműség.

Meglátásom szerint kitűnően párosítható ez a két búvárlati ismérv, nagyon közeli jelenségekkel állunk szemben. Mert pl. a nyelvi megfelelés egyik fajtáját, a *poliekvivalenciát kétnyelvű* közegi, a fordításnyelv felől a célnyelvre vetítendő többértelműségként, azaz több fordítási lehetőség fölkinálkozásaként foghatjuk föl, ugyanakkor a *poliszémiát* nyugodtan tekinthetjük *egynyelvű* közegbeli többértelműségnek. Az itt fölrajzolt tétel a szaknyelvi világosság, egyöntetűség elve szempontjából mintha egy kissé sántítana, ezért szeretném kimutatni a gyakori hibaforrást, a terminológiai félreérthetőséget kiváltó részek közti összefüggéseket, hisz a szakszókincsi tökéletesség felé vezető út egyik leglényesebb állomása ez, olyan, melyen le kell szállni, meg kell állni, rendet teremteni.

Vizsgáljuk meg a nyelvi mono- és poliekvivalenciát, a mono- és poliszémiát. Haladjunk hát sorjában, hogy azután a példákat főleg a poli-előtagú jelenségek megvilágításának szolgálatába állíthassuk.

Háromféle nyelvi ekvivalenciát (megfelelést) különböztetünk meg:

1. Monoekvivalencia — egy forrásnyelvi egységnek egy célnyelvi egység felel meg;

2. Bi-, illetve poliekvivalencia — egy forrásnyelvi egységnek két illetve több célnyelvi egység felel meg;

3. Az ekvivalencia hiánya — a forrásnyelvi egységnek *nincs* megfelelő célnyelvi egysége.

Már a használt szakszavak félreérthetlenné teszik, hogy a nyelvi ekvivalencia jelensége eleget tesz egy kontrasztív, esetünkben a szerbhorvát—magyar jogi terminológiai vizsgálat követelményeinek. A fordító a forrásnyelvben kisebb (esetünkben lexikai szintű) egységekre bontja a mondanivalót, s ezeknek megfelelőit azonosítja a célnyelvben. Példaelemzésünkben mi is ezt a módszert fogjuk követni azzal a kikötéssel, hogy az ekvivalencia hiányának jelenségét tagadni fogjuk, hiszen ha elfogadnánk, egyúttal a fordítás halálának hirdetői lennénk. Végso soron újszerű és alkalmas vagy csak annak kikiáltott műszavakat, kifejezéseket alkotni lehet nyelvújítással, nyelvteremtői eljárással (neoneológia). „Minden nyelv alkalmas minden mondanivaló kifejezésére.”¹

A fordítástudományt szélesebb társadalmi összefüggések szövevényébe áthelyezve meglepéssel szögezhetjük le, hogy jugoszláv—magyar állami-társadalmi és szerbhorvát—magyar nyelvi viszonylatban, lévén szó viszonylag hasonló, sok elemben azonos „kulturális háttérről”, a közös vonások eredményeképpen a nyelvi ekvivalenciának aránylag kevés problémájával találkozunk.

Ez a megállapítás a jogi nyelvre csak nagy általánosságban vonatkoztatható, mert a jogi rendszerbeli sajátosságok, a szerbhorvát és a magyar jogi nyelv között fölismerhető lényegbevágó ellentét következményeképpen az „aránylag kevés” megjelölés „viszonylag sok”-ká vedlik át.

A szerbhorvát nyelv a jogi és köznyelvi rendszer viszonylatában eleve poliszémikus, ha pedig fordításnyelvként tekintjük, poliekvivalens, mert a jogot, annak tartalmát *nem elsősorban műnyelvvél* adja vissza, hanem a meglévő, köznyelvi általános szavaknak, szókincsnek más, szakmai jelentést kölcsönöz. Ezzel szemben a magyar jogi nyelv hatványozottabban *műnyelv*, s ezért kevésbé tekinthető poliekvivalensnek, poliszémikusnak. Bár ellenpéldák természetszerűleg úgyszintén felsorakoztathatók, hadd mutassam be ezt a tételt két polgári jogi intézmény szerbhorvát illetve magyar nevén keresztül:

- a köznyelvben: posluga — kiszolgálás;
ostava — élestar, éléskamra;
- a jogi nyelvben: posluga — haszonkölcsön;
ostava — letét.

A terminológia monozémiája (magyarán: a szakszókincs egyértelműsége) minden szaknyelvnek, így a joginak is alapvető követelménye. Erre a jogi nyelv kétségtelenül törekszik. Mindennek dacára a poliszémia (a többértelműség, az tudniillik, hogy egy szónak több jelentése van) elkerülhetetlen — s nem is föltétlenül negatív — jelenség.

A jogi terminológiai poliszémia okai:

1. A jogi terminológia mindinkább közkincs, az egyén általános műveltségének szerves része, a szakszót használók köre tehát bővül — ez pedig maga után vonja a szakszó jelentésének bővülését is.

2. A szaknyelvi kommunikációnak a nyelvi *gazdaságosságra* való törekvése *rövidülést* (pl. az összetett terminusok egyes részeinek elhagyását) von maga után. Ez potenciális poliszémia, mely sok esetben ténylegeset eredményez (pl. a keresetlevélnek keresetté rövidülése bizonytalanra tesz bennünket afelől, vajon a polgári jogi igény tartalmi — kereseti kérelem —, avagy formai — az írásbeli beadvány — részéről van-e szó, ugyanez vonatkozik a lerövidült vád szóra is: vádirat, vádindítvány, vádemelés, vádállítás, vádtartalom; fantasztikus poliszémikus özőn!).

3. A poliszémiát egyes terminusok eltérő értelmezése is kiválthatja. A különböző interpretáció történhet:

a) azonos szakmában, de két állam jogrendszerében (a legjobb példa: *a társadalmi tulajdon* eltérő jelentése Jugoszláviában és Magyarországon);

b) ugyanazon államban, különböző társadalomtudományi szakterületeken (pl. a *szokás* vagy a *házasság* jogi ill. szociológiai értelmezése), s történhet

c) egyazon szakmának más-más ágában, részterületén (pl. a *kereset* a polgári perjogban ill. a gazdasági jogban).

4. A tudomány legáltalánosabb terminusai hajlamosak a leginkább a többértelműsége. Minél általánosabb egy fogalom, annál többféleképpen értelmezhető (pl. az általános és lerövidült *személy* műszó a polgári jogban lehet természetes személy, jogi személy és ennek sok-sok válfaja . . .).

A poliszémiának mindenáron való monoszémiára váltása gyakran kínos fontoskodást eredményezhet, s ezért az eltérő értelmezéseknek új terminusrendszerre váltása pl. csak a szinonimitás mértékét növelné, ez a tendencia pedig szintén nem föltétlenül követendő, kívánatos irányvétele jogi nyelvünknek.

A teljes egyértelműség elérése lehetetlen, így célszerűtlennek tekinthető. Az abszolút monoszémia tana a valóságtól elvonatkoztatott elképzelés volna. Csupán viszonylagos egyértelműség szükséges és lehetséges — jogi nyelvünkben ezt kívánjuk megvalósítani.²

Dologi jogi összevetések

E jogág fő kategóriája szerbhorvát nyelven stvar, magyarra vetítvén s egyúttal tekintetbe véve a köznyelv és a törvénytudományi műnyelv lehetséges variációit, az egyik legpoliiekvivalensebb (szak)szava a forrásnyelvnek, olyannyira, hogy ebből a tulajdonságából számtalan célnyelvi fordításinterferencia sarjad.

Stvar — dolog, ügy, tárgy. A szerbhorvát—magyar nagyszótárban föltüntetett nyolc értelmezési lehetőség közül szándékosan szemeltem ki épp a föntieket, egyrészt azért, mert a jog, annak nyelvezete és témánk összefüggései magyarázására a legalkalmasabbak, másfelől pedig a töb-

bi ekvivalensre a kelleténél nagyobb, tisztán köznyelvi fény vetődik. A *tárgy terminus* is kizárható a szűkebben értelmezett perjogi és dologi jog ági fölfogásból, így a *stvar* műszó a jogi nyelvben a biekvivalenciának lehet példája. Ha átengedjük magunkat a bölcsekedés gyönyörűségének, kizárólag dologi jogi kontextusban csupán a *stvar* — dolog fordítás a szabatos. Elérkeztünk hát egy tételszerű megállapításhoz: olyan behatárolt rész-szakterületen, mint amilyen egyetlen jogágé, bi-, illetve poliekvivalencia nemigen jelentkezhethet, mert annak csakis a jelentés egyértelműségét megimboldogató következménye lehet.

Így is éppen elegendő gondot okoz nekünk a jogágközi és interdoktrinális zavarok és a polisziemiából fakadó szótévesztések elburjánzásának megzabolázása. A leggyakrabban a pongyolán köznyelvesített *stvar* — tárgy hibafajtaival, vulgáris interferenciával találkozunk.

Még csak ennyit: a perjogon belül a *stvar* — ügy az egyedüli elfogadható fordítás, ami újabb bizonyítéka a rész-szakterületi monoekvivalenciának.

Némiképp ellenpéldának is tekinthető, ám „egy fecske nem csinál nyarat” alapon, hitünkben/véleményünkben kissé sem ingathat meg, hogy a szerbhorvát, latin eredetű okupacija szakszó tisztán dologi jogi vetítésben is a biekvivalencia jelenségéhez vezet el bennünket:

Okupacija — elsajátítás, foglalás. Az *occupatio* igen lecsupaszított meghatározása uratlan dolgok fölötti tulajdon-, illetve birtokszerzés volna. A két lehetséges értelmezés/fordítás más-más helyzetben való megfelelést a műszavak kifejezéssé terebélyesítésével érhetjük el: tulajdonlétesítő foglalás és elsajátítási jog. Az ilyenfajta elkülönítés, már-mint azon megállapítás megtétele nélkül, hogy a foglalás terminus a tényleges tett, művelet, cselekedet megjelölője, az elsajátítás pedig a jogosultságé, a kvázi-biekvivalencia köntösébe bújtatott szinonímia zsákutcájába tévednénk. Így viszont a „valódi kétértelműség” kontrasztív nyelvtudományi, egy jogágon belül kivételes, s ezért értékes esetét regisztrálhattuk.

Mielőtt a következő példa megvilágítására térnék át, megjegyzem: a dologi jog nyelvében az *occupatio* — megszállás fordítástévesztéssel találkozoznánk, a tudományközi nyelvi ekvivalencia-zavar ingoványos talajára lépnénk, hiszen itt már hadtudományi és a szűken fölfogott nem jogi: államtudományi terminológia átfödése áll elő. Teljes állam- és jogtudományi szaknyelvi viszonylatban — ezek szerint — mivel a forrásnyelvi okupacija egységnek három célnyelvi egység, az elsajátítás, a foglalás és a megszállás felel meg, a poliekvivalencia jelenségét azonosíthattuk.

Az egyazon szakmai részterületeken jelentkező (dolog-, tulajdonjog), de két állam (Jugoszlávia, Magyarország) jogrendszerében különféleképpen értelmezett/meghatározott egyik szakkifejezés a társadalmi tulajdon. Ez szolgáltatja a jogi szaknyelvi polisziemia legzamatosabb példáját, amelyet mint az öngazgatású és másmilyen szocializmus egyik kulcsintézményét lehetetlen nem megvizsgálni.

Az öngazgatású Jugoszlávia, ezt nem lehet elégszer hangoztatni, a társadalmi tulajdon létesítésével eredeti, a szocialista állami tulajdontól eltérő tulajdonformát olt bele a világgöztudatba. A JSZSZK szocialista társadalmi berendezése a társadalmi tulajdonban levő termelőeszközökkel végzett szabad társult munkán, valamint a dolgozók öngazgatásán alapul.³

A jugoszláv társadalmi tulajdonnak nem az állam a jogosultja, hordozója (úgy néz ki, hogy egyáltalán nincs „tulajdonosa”, illetve jogilag testet öltő viselője), hanem az egész társadalom, konkrétan pedig a társult munka szervezetei. Senki, sem az egyén, sem a kollektíva nem sajátíthat ki többet a társadalmi tulajdonból, mint amennyiért megdolgozott.

Amikor a szerbhorvát društvena svojina terminust a jugoszláviai magyar értelmezésű társadalmi tulajdonként fordítjuk, büszkélkedve szögezhetjük le: Jugoszláviában a magyar nyelv, terminológia minőségileg újszerű jelentéstartalommal telítette a társadalmi tulajdon kifejezést.

Magyarországon társadalmi tulajdonnak a nálunk kollektívnek nevezett tulajdonformát hívják. A szocializmusban mint átmeneti társadalomban — tanítják, hirdetik a magyarországi szakkönyvek — a tulajdon (de immár nem a magán-, hanem a társadalmi tulajdon) még huzamos ideig alapvető szerepet játszik. Egyértelmű, hogy a magyarországi terminológia a magántulajdon ellenpólusaként emlegeti a nálunk kollektív tulajdonnak titulált, általánosabb, gyűjtőfogalomként használatos kategóriát, a társadalmi tulajdont, melyből aztán a szocialista öngazgatású társadalom sajátos tulajdonformája alakul ki: a jugoszláv társadalmi tulajdon.

Olyan jelenséggel találtuk magunkat ezúttal szemben, amely ellen egyébiránt ádáz harcot folytatunk, ti. hogy az egységes magyar nyelven belül megértési nehézségek állhassanak elő. Tagadhatatlan a jugoszláviai viszonyokat nem ismerő magyarországi kommunikációs társnak ez a sajátos terminus csalóka rejtvény. Mi mégis bátran hirdetjük a jugoszláviai társadalmi tulajdon anyagi és alaki (nyelvi) oldalát egyaránt, abban a meggyőződésben, hogy a kellő tartalmi ismeretek maradéktalanul hatástalanítják a terminológia poliszémikus kelepécét.

Kötelmi jogi összevetések

A nyelvi ekvivalencia és poliszémia ismérvbeharangozó fejtegetéseit hangsúlyozottan elméleti jellegük dacára sikerült megfűszerezni a kötelmi jog különös, azaz egyes szerződésfajtákkal foglalkozó részének két konkrét példájával. Habár a haszonkölcsön és a letét mint a szerbhorvát posluga és ostava szakszavak ekvivalensei egy kötelmi jogon belüli taglalást is megérdemelnének, az ismétlések elkerülése végett foglalkozunk most inkább két másik biekvivalens esettel. Az első szerbhorvát szerződésnevezet, mely a magyar nyelvre és jogra egyaránt kétféle for-

dítási lehetőséget, ugyanakkor tartalmi különválasztást kínál föl, sőt tesz kötelezővé az az *Ugovor o zakupu* — bérleti, haszonbérleti szerződés. A jugoszláv kötelmi jog nem von határt a bérlet és a haszonbérlet fogalma között. A kötelmi törvénykönyv idevágó rendelkezéseiből⁴ félreérthetetlenül következik, hogy a zakup szerződésfajtaban a bérlet és a haszonbérlet jegyei is összpontosulnak: „A bérleti szerződéssel a bérbeadó kötelezi magát, hogy meghatározott dolgot a bérlőnek használatra átad, az utóbbi pedig kötelezi magát, hogy ezért meghatározott bérleti díjat fizet. — Ha másként le nem szerződtek vagy nem szokásos, a használat dologi élvezetét (termésösszegyűjtés)⁵ is magában foglalja.” Ezzel szemben, ha föllapozzuk a magyarországi Ptk-t, kiderül, hogy az külön szerződésre osztja a csak a használat jogát feltételező szerződést, a bérletet; valamint a használatot és a haszonszedés jogát egyaránt felölelő kontraktust, a haszonbérletet.

Ha konkrét eseteink pontos fordításeljárásán tündönk el, úgy teszünk, újabb alcsoporttal, csoportokkal sikerül gazdagítani a nyelvi ekvivalencia-elméletet. Ha a zakup fogalmat, terminust híven tükröztetve a jugoszláviai magyar jogi nyelvi közegbe helyezzük, kézenfekvő, föltéve hogy a teljes lényegi földés elvéhez igazodunk, nem elégséges a kötelmi kódexben alkalmazott csupasz bérlet változat, hanem az e sorok írója által bevezetett *kumulatív biekvivalencia* fogalmából sugallt módszerrel szükségeltetik a célnyelv mindkét egységét kifejezéssé bővíteni, s így elvégezni a fordítást:

Zakup — bérlet és haszonbérlet, Miután ez a megoldás picit csorbítja a rövideg, gazdaságosság ugyancsak megszívlelendő igényét, helyettesítésként a (haszon)bérlet szakszóalak is javallható, de csak írott szövegben.

Más a helyzet, ha a magyarországi jogrendszeren belüli szerbhorvát—magyar szakfordítás sajátos problémáját kell megoldani.⁶ A zakup szót mint — mondjuk — a magyarországi szerb(horvát) nemzetiségi jogi műszavát magyarra vetítvén a fordítás az *alternatív (vagylagos) biekvivalencia* elvét konkretizálja; az adott esettől, a megelőző tartalmi elemzés eredményétől függően vonja majd a szövegbe vagy a bérlet, vagy pedig a haszonbérlet terminusa technicust.

A részleges analógia vonásait sikerül fölfednünk, ha összehasonlítjuk a fönt részletezett példát a következővel:

Ugovor o prevozu — szállítási szerződés, fuvarozási sz. A szerbhorvát nyelv szóbőségének bizonyítéka, hogy az élő jogi nyelvhasználatból rég kiiktatott szakszavakkal tudja illetni a magyar fuvarozás műszót: *podvoz*, *voznja* *kirija*(*senje*)... Fölvetődik a kérdés, mi is indokolhatta e hasznos jogi nyelvi elemek „nyugdijaztatását?” A válasz a szerbhorvát jogi nyelven és a jugoszláv jogon belül mindenképpen megnyugtató. A mai jugoszláv jogrendszer nem tesz különbséget a szállítás és a fuvarozás között, rokonelemeit egyetlen szerződésfajtaba tömöríti. Ezt magyarul — érzésem szerint és ellentétben a kötelmi törvénykönyvben látott megoldásokkal — helyesebb a szállítás szakszóval jelölni, hiszen

a személy- és dologszállítás (nem fuvarozás!) elhatárolást, ha nem is oly kifejezetten, mint a jugoszláv jogszabály, hallgatólagosan a magyar Ptk. is ismeri, elismeri. Ilyenformán a biekvivalencia példájának kikiáltott jelenség jugoszláv — jugoszláviai magyar viszonylatban a monoekvivalencia felé közelít.

Ha pedig Magyarországon lenne szükséges a szerbhorvát—magyar fordítás, a prevoz ekvivalense egyszer szállítás, másszor fuvarozás volna, mert:

1. „Szállítási szerződés alapján a szállító köteles a szerződésben meghatározott dolgot a kikötött későbbi időpontban vagy időszakban a megrendelőnek átadni, a megrendelő pedig köteles a dolgot átvenni és az árát megfizetni.”⁷

2. „Fuvarozási szerződés alapján a fuvarozó díjazás ellenében köteles a küldeményt rendeltetési helyére továbbítani és a címzettnek kiszolgáltatni.”⁸

Kompenzacija — 1. beszámítás, (kölcsonös) kiegyenlítés;

1a. összevezetés;

2. kártérítés, kárpótlás;

2a. ártámogatás, ártérítés, árkiegészítés.

Ha a könnyebb eligazodás végett számokkal (és klasszifikáció-jelölő betűkkel) el sem láttam volna az ágas-bogas szócikket, címszót, akkor is természetesen és nyilvánvaló lenne, hogy a nem kevesebb, mint hét fordításváltozat közül mindegyik nem lehet rokon- vagy hasonértelmű szó, kifejezés. Itt aztán a poliekvivalencia egységei várakoznak a terminushalmaz lebontására, azaz a fordítástudományi ekvivalencia kívánalmainak megfelelő, szövegkörnyezettől függő kiválasztásra.

A kötelmi jogon belüli beszámítás kifejezés (az egyedüli kitűnő terminus, sokkal jobb, mint a kölcsonös kiegyenlítés) röviden ezt jelenti: az adós a hitelezővel szembeni követelését tartozásából levonhatja. Látható: a beszámítás nem csak pénz, hanem egyéb dologtartozások formájában jelentkezik.

A készpénzfizetés teljes kiküszöbölésében nyilvánul meg a kereskedelmi, illetve a bankjogba, sőt tágabban az üzletviteli, egészen széleskörűen pedig az ügyviteli jogba csapó kompenzáció-fajta, az összevezetés, melynek esetében a követelés és a tartozás összege parára, fillérre megegyezik.

Az irdatlannak mondható szakszó-őserdő kettős számmal jelölt berkének — kártérítés, az obligáció igen jelentős része bár a kötelmi joggal megvalósuló közeli tartalmi kapcsolatát aligha tagadhatjuk — jómagam szívesebben helyezem a nem szűken jogi öngazgatási-társadalmi-politikai-gazdasági műszavak táborába. Nézetemet kellően támasztja alá a Magyar Szó egykori, sajnálatos módon megszüntetett mellékletének, a Nyelvművelőnek⁹ szójegyzék-megindoklása (a szóban forgó szógyűjteményben ez áll: kompenzacija — 1. ártámogatás, ártérítés, árkiegészítés; 2. kompenzálás), mely szerint a szószedet A társult munkáról szóló tör-

vény terminológiájának a meghatározott (nemzetiségi nyelveken való) egységesítését hivatott elősegíteni.

Ezt a körülményt és azt a nyilvánvaló tény, hogy a kötelmi jog a kártérítésre vonatkozó részben nem él a kompenzáció szakszóval, használok föl annak bizonyítására, hogy a poliekvivalenciát a kötelmi jogi részterület és egy szélesebb szakmai szféra „határvillongása”, egybeesése, majd elkülönülése teszi lehetővé. Hangsúlyozom: ha a fordítás magyarról szerbhorvára történik, a poliekvivalens makaróni — félig szakmai, de immáron a köznyelvbe türemkedő — szót csak az igénytelen, szakmai elemekkel tarkított, a laikusokhoz önbizalom-túltengéssel szóló újsájról láthatnánk viszont. Az elmondottak szolgáljanak újabb (közvetett) bizonyítékként a szakmai részterületek örvendetes monoekvivalens voltának.

Az újabb példák szövegbe vonása és a szószaporítás elkerülése végett helyezük át egy nyelvű, újra csak szerbhorvát környezetbe a kompenzáció szót. Nem lesz nehéz rájönni, hogy a poliszémia iskolapéldája Mona Lisa-i módon tekint reánk. A monozémiát akkor tudjuk majd karnyújtásnyira megközelíteni, ha szakmai önbecsüléssel a lehető legnagyobb mértékben leszűkítjük, határozottan körvonalazzuk szakmai felségvizeinket a legezektább kötelmi jogi változatban, s miután nagyívű szakhódítói pretenziókkal aligha haragítjuk magunkra a tudományosság magas eszméit emelt fővel hirdetőket, befejezésül még egyszer írjuk le a legmonozémikusabb kompenzáció-értelmezést: prebija-nje, azaz beszámítás.

Öröklési jogi összevetések

A poliekvivalencia és poliszémia összeházasításából eredően a következő konstatációra jutottam: az egyes szerkezetek lerövidülésével kialakuló vadonatúj homályos terminuscsonkok egyaránt torkollnak nemkívánatos poliekvivalenciába és poliszémiába.

Vegyük most elemzésünk példájának a gondnok elrettentő szakkifejezés-maradványt. A fordítás ezúttal magyarról szerbhorvát nyelvre történik; a perjogi ügygondnok terminustól kezdve a kötelmi és családi jogba is tartozó eseti gondnok, valamint a személyi jogi méhmagzati gondnok alakzaton keresztül az örökjogi hagyatéki gondnok szakkifejezésig néhány variáns hiteti el velünk minden kétséget kizáróan: a szakszókincs ilyen lerövidülése nem a szaknyelv gördülékenységét szolgálja, ellenkezőleg, félreértéshez vezet, sőt értelemzavart idéz elő, kerébe töri a kommunikációt. Persze a föntiek miatt beállol poliekvivalenciát magát súlyosan azért mégsem szabad elítélnünk (meggyőződésem: a jogi nyelv a valóságban mégis aránylag ritkán eredményezi a fordítási tanácsstalanság „patthelyzeteit”), de rögzítsük csak a helyes fordításmódozatokat:

— *ügygondnok* — *privremeni zastupnik* (fordított irányban gyakori

a tükörfordítás: privremeni zastupnik — ideiglenes képviselő; ha ezt a megoldást kibővítjük az ügygondnok műszóval, a biekvivalencia látszólagos lesz, a pontos osztályozás értelmében pedig a reális szemantikai interferencia jelenségével találjuk magunkat szemben).

Ezek után adjuk meg a leegyszerűsített meghatározást is: a jugoszláv általános közigazgatási eljárás során az ügyfélnek akkor rendelnek ügygondnokot, ha cselekvőképtelen, törvényes képviselője nincs, az ügy viszont sürgős...

Eseti gondnok — staratelj ad hoc. E kifejezéspár felállításával mint-ha csökkenne lelkiismeretfurdalásom amiatt, hogy átiéptem az öröklési jogtól messzebb eső jogágnak, a közigazgatási jognak szintűgy göröngyös földjére, e pillanatban azonban sikerült visszakanyarodni a polgári illetve öröklési joghoz egészen közel álló családi jog (és a kötelmi jogi képvisélet) területére. Eseti gondnokot gyámi érdekellentétkor vagy akkor rendelnek el, ha a szülő, gyám vagy gondnok jogszabályi rendelkezés vagy egyéb tényleges akadály miatt nem járhat el.¹⁰

Méhmagzati gondnok — staratelj začetka (zametka) nasciturusa. A gyermek részére már megszületése előtt gondnokot kell kirendeini, ha ez jogainak megóvása érdekében szükséges.¹¹

Végre-valahára hadd kössünk ki a szintiszta öröklési jogi kifejezéspárnál:

hagyatéki gondnok — staratelj zaostavštine. Ha az örökösök ismeretlenek vagy tartózkodási helyük ismeretlen, a bíróság (ideiglenes) hagyatéki gondnokot nevez ki, hogy az örökösöket képviselje...¹²

Most, hogy végezetül egy példa segítségével végigpásztáztunk néhány jogág tárgykörében potenciálisan felmerülő, a rövidítésből eredő eltérő értelmezéseken, még egyszer nyomatékosíthatjuk: ezeket az interdiszciplináris bi- és poliekvivalencia-, avagy poliszémia-eseteket egytől egyig a tilos csonkítás eljárása hívta létre. Az alapos, tudatos és felelős terminológiai precizitás és jogi fogalomismeret mindenképp a kívánatos monoekvivalenciához, viszonylagos monozsémiához vezet.

Jegyzetek

¹ Mikes Melánia: A nyelvi ekvivalencia szociolingvisztikai szempontjai, Szarvas G. Nyelvművelő Napok, Ada, 1974.

² Nem elsősorban társadalomtudományi példákkal támasztja alá értékes elméleti fejtegetéseit Helkai Pál: Poliszémia a terminológiában c. munkájában, Magyar Nyelvőr, 1981/4.

³ Vo. a JSZSZK Alkotmánya, 1974. 10. szakasz.

⁴ A kötelmi viszonyokról szóló törvény 567. szakasza A JSZSZK Hivatalos Lapja 1978/29.

⁵ Helyesebben, precízebben: gyümölcsszedés, haszonszedés.

⁶ Hogy ez mennyire reálhelyzet lehet, rávilágít Merényi Imre: Jogi és állam-

igazgatási fordítások Magyarországon c. írása, Szarvas Gábor Nyelv-
művelő Napok, Ada, 1974.

⁷ A Polgári Törvénykönyv, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest,
1979. (Ptk) 379. szakasz.

⁸ Ptk, 488. szakasz.

⁹ 1977/5. sz.

¹⁰ Ptk., 225. szakasz.

¹¹ Ptk., 10. szakasz.

¹² Törvény az öröklési jogról, 130. szakasz (A VSZAT Hivatalos Lapja,
1975/8.).

Rezime

Jezička ekvivalencija, polisemija u jeziku (građanskog) prava

U uvodnom, opštem delu svoga rada autor daje adekvatne termine za strane reči iz naslova, na maternjem jeziku: ekvivalencija — istovrednost, istoznačnost, jednaka vrednost; polisemija — mnogoznačnost, višeznačnost.

Kod pojave ekvivalencije razlikuje: 1. Monoekvivalenciju, kada jednoj jedinici izvornog jezika odgovara jedna jedinica ciljnog jezika. 2. Bi- odnosno poliekvivalenciju, kada jednoj jedinici izvornog jezika odgovaraju dve ili više jedinica ciljnog jezika. 3. Nedostatak ekvivalencije, kada jedinica izvornog jezika nema odgovarajuću jedinicu u ciljnom jeziku. Ove kategorije se stavljaju u kontekst komparativne analize srpskohrvatskog i mađarskog građansko-pravnog jezika.

Nasuprot poliekvivalenciji, polisemija se sagledava u okviru jednog jezika odnosno jedne pravne terminologije. Razlozi polisemije su: 1. Pravna terminologija sve više postaje opšte jezičko blago, krug korisnika se proširuje što daje za posledicu i proširenje značenja termina. 2. Terminološka komunikacija teži ka ekonomičnom izražavanju, duži i složeniji termini se skraćuju, što može da prouzrokuje neželjene efekte, nejasne polisemične termine. 3. Razlog polisemije može da bude i različita interpretacija istih termina: a) u istoj struci, no u dve države, b) u istoj državi ali na različitim područjima nauke, c) u različitim granama, delovima iste struke.

Opšte konstatacije se u posebnom delu rada potkrepljuju pojedinačnim primerima iz oblasti stvarnog, obligacionog i naslednog prava. Autor uvodi i neke nove kategorije u svojoj kontrastivnoj analizi kao što su napr. kumulativna i alternativna biekvivalencija kod prevođenja termina zakup itd.

Na kraju svoje studije autor napominje da je željeni cilj postizanje bar relativne monoekvivalencije i monosemije u građansko-pravnoj terminologiji.

Resumee

Sprachenequivalenz, Polisemie in der (bürgerlichen) Rechtssprache

In dem Einführungs-allgemeinem Teile seiner Arbeit, gibt der Verfasser entsprechende Termine für die fremden Wörter, aus der Anschrift in der Mut-

tersprache: Equivalenz — Gleichbedeutung, gleicher Wert; Polisemie — vielfache Bedeutung, Mehrbedeutung.

Bei der Erscheinung der Equivalenz unterscheidet er:

- 1) Monoequivalenz, wenn einer Einheit der grundlegenden Sprache, eine Einheit der Zielsprache entspricht.
- 2) Bi- bzw. Poliequivalenz wenn einer Einheit der Grundsprache mehrere Einheiten der Zielsprache entsprechen.
- 3) Equivalenzmangel, wenn einer Einheit der Grundsprache keine entsprechende Einheit in der Zielsprache entspricht. Diese Kategorien werden im Kontext der komparativen Analyse der serbo-kroatischen und ungarischen bürgerlich-rechtlicher Sprache gestellt.

Entgegen der Poliequivalenz, Polisemie wird im Rahmen einer Sprache bzw. einer rechtlichen Terminologie betrachtet. Die Ursachen der Polisemie sind: die Terminologie des Rechtes wird immer mehr allgemeiner Sprachenschatz werden, Kreis der Gebraucher verbreitet sich und dessen Folge ist die Verbreitung des Terminusinnes. 2. Terminologische Kommunikation führt zum ökonomischen Ausdruck, längere und kompliziertere Termine wurden gekürzt, das zu ungewollten Erfolgen führen kann, zu unklaren polisemischen Terminen. 3. Ursache der Polisemie kann auch verschiedene Interpretation derselben Termine sein: a) in dem selben Fache aber in zwei Ländern, b) in selben Land, in verschiedenen Wissenschaftsgebieten, c) in verschiedenen Zweigen desselben Gebietes.

Allgemeinen Feststellungen werden in besonderen Teilen der Arbeit, mit Beispielen aus dem Gebiet des tatsächlichen Obligationären- und Erbschaftsrechtes angeführt. Er führt einige neue Kategorien in seine kontrastive Analyse ein, sowie z. B. kumulative und alternative Biequivalenz bei der Übersetzung des Terminus Pacht usw.

Am Ende seiner Studie bemerkt der Verfasser dass das gewünschte Ziel wenigstens das Erreichen relativen Monoequivalenz und Monosemie in der bürgerlich-rechtlichen Terminologie ist.